

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2010/05/zavodszky-geza-a-mult-felelossege-petho-sandor-kossuth-kepe/>

Závodszy Géza

A múlt felelőssége

(Pethő Sándor Kossuth-képe)

A magyar történelmi gondolkodásnak rossz hagyománya, hogy múltunk nagyjait egymással szemben határozza meg, s a fényes emlékű korszakokat is hajlamos személyiségek egymásnak feszüléseként láttatni. Közhely például a Kossuth–Széchenyi, 1848/49-ben a Kossuth–Görgei, utóbb a Deák–Kossuth ellentét leegyszerűsített ismételtetése a reformkorszak, a forradalom és szabadságharc vagy a magyar–osztrák kiegyezést követő évek történetének alapos tanulmányozása helyett. Az ország, a nemzet fölemelkedése viszont egész nemzedékek közös műve, és az előbb említett nagy emberek sem egymás ellen fegyvert fogó hadak vezérei voltak, hanem időszakos vitáik ellenére ugyanazokért a nemzeti célokért küzdöttek. Volt kurzus, amikor Széchenyi, Görgei vagy éppen Deák vált a történetietlen hasonlítgatás vesztesévé. Napjainkban mintha az egész életében a független, polgári Magyarországért küzdő Kossuth Lajost övezné növekvő, persze tudatlanságról tanúskodó gyanakvás.

Az alábbi rövid esszé a magyar politikai újságírás egyik legkiválóbbjának, Pethő Sándornak a Kossuth-képét idézi föl. Pethő Sándor, a Magyar Nemzet alapító főszerkesztője, mint ismeretes, legitimista volt, azaz a Habsburg–Lotaringiai-ház restaurációját szorgalmazta. Ez azonban nem akadályozta meg abban, hogy ne méltassa a Habsburg–Lotaringiai-házat detronizáló Kossuth 1848 nyarán és őszén játszott történelmi szerepét. Az írás először a nehezen hozzáférhető, anyagi okokból megszűnt veszprémi Új Horizontban jelent meg.

A múlt felelőssége

A Magyar Köztársaságnak nincsenek republikánus hagyományai abban az értelemben, mint az Amerikai Egyesült Államoknak vagy Franciaországnak. Ha szakmai vita folynék arról, hogy az 1990-es szabad választásokkal törvényesített

Závodszy Géza: A múlt felelőssége (Pethő Sándor Kossuth-képe)

Magyar Köztársaságnak forrása-e (netán hagyománya) az 1918. november 16-án közzétett néphatározat a népköztársaságról, illetve az 1946. évi első törvény a köztársasági államformáról, e sorok írója a határozott nem mellett érvelne. Érdekességként megjegyezhetjük, hogy a „hitelesített” európai demokráciák klubjának, az Európai Unió országainak jelentős hányada monarchia, a német és az olasz köztársaság pedig megalázó vereségekben fogant. De a XX. század történelmi tapasztalatainak birtokában kinek is jutna eszébe azt hirdetni, hogy a köztársasági államforma a demokratikus alkotmány nélkülözhetetlen feltétele?

A Magyar Köztársaság visszaperelt történelmi címere Árpád-házi királyaink pajzson hordozott jelvényeit őrzi. Amikor a magyar történelem folyamatosságát diabolikus erők megszakították, az 1956-os forradalom napjaiban utcai népitélet távolította el az idegen megszállás jelképeit, és az emberek a sok évszázados címert, mellükre tűzve, újrHITELESÍTTÉK.

Az országgyűlés 1990 nyarán hosszú vita után, mégis meggyőző többséggel visszahelyezte az országcímerre a Szent Koronát. Pro és kontra hivatkozási alap lehetett, hogy a Habsburg–Lotaringiai-ház 1849. április 14-i és 1921. november 6-i trónfosztását követően a királyság államformaként megmaradt. Mondhatjuk, a jogfolytonosság jegyében, hiszen a Szent Korona a király személyétől már a középkorban elvált, teste az ország területe és tagjai – akkor még csak – a király és a kiváltságos rendek. Igaz, 1848-ban a radikális köztársaságpárti kisebbség már ősztől a korona nélküli úgynevezett kiscímet kezdte használni, amelyet a köznyelv azóta is Kossuth-címerként említ – bár e címerváltozással alkalmanként 1848 előtt is találkozhatunk.

Éppen a szabadelvű, de számos véleményel ellenétben csaknem mindig a tradíciókból kiinduló Kossuth Lajos jelölte ki a Szent Korona végleges helyét az újkori magyarság számára. Széchenyi, aki „*a szűk kis hazába*” (önnön szavával) kívülről vetett pillantást, a rendi alkotmánynak inkább a nyűgét érezte. A feudális földtulajdon korlátjairól a tőle megszokott kíméletlen önbírálattal szól a Stádium egyik szövegváltozatában, miszerint azon megtiszteltetéssel, hogy „*a Szent Koronának tagja, Szent István köpenyének egy darabja*”, semmire sem megy, mivel birtokának nem tulajdonosa, csak haszonélvezője. Kossuth ugyanakkor tanítómestereivel, Wesselényivel és Kölcseyvel, valamint pályatársaival a nemzeti érdekegyesítést, a jobbágyok nemzetbe emelését hirdette meg, mely által minden országlakos a Szent Korona tagjává lett. Így szervezhette meg a honvédelmet 1848 őszén, mert „*maga*

Závodszy Géza: A múlt felelőssége (Pethő Sándor Kossuth-képe)

mögött tudta a fekete barázdák népének imént felszabadított millióit, akik készek voltak piros vérük pecsétjével megerősíteni a jobbágyfelszabadítás aranybulláját – írja Pethő Sándor, a Magyar Nemzet alapító főszerkesztője fél évvel az Anschluss után (*Célok, erők, lehetőségek*).

Pethő Sándor nevét szinte mindenki ismeri és tiszteli, a sorsfordító időkben keletkezett, szokása szerint szerkesztőségi kisasszonyok gépébe diktált vezércikkeit azonban senki sem idézi, ha egyáltalán valaki olvassa. Pedig a kivételes műveltségű történész-publicista a mesterségesen vájt árkok fölé hidat, megszaggatott múltunk tájaira folyamatosan belátható utat épít. 1938. augusztus 25-től megjelent lapja a náci Németország fenyegetően terjeszkedő árnyékában gyűjtőmedencéjévé vált a legkülönbözőbb irányból érkezett, felelősséget érző írástudóknak.

Egy legitimista lett a nemzeti függetlenség szellemi végvárában a kristályosodási pont, olyan valaki, aki a megelőző húsz évben a Habsburg-ház visszahívásáért küzdők táborában forgolódott. Nem tartozott persze azok közé, akik számára a legitimizmus *„bőrükbe nem férő mágnások politikai sportja”* vagy *„belső emigrálódásra kényszeredett szívek halk és bánatos nosztalgiája”* (*A magyar Capitoliumon*, 1932). Tudva vagy öntudatlanul Kossuth szavával élve a magyar öncélúság számára fogalmazott programot. Nem kell jó és nagy uralkodót látnunk I. Lipótban, nem kell elfelejteni Rudolf örjögéseit, és nem kell szemet hunynunk az aradi bitófák előtt – írta. Azért szorgalmazta a Habsburg-restaurációt, mert úgy vélte, a jogfolytonosság illetően helyreállítása az egyetlen esély a területi revízióra, a magyar és a nem magyar nemzeti közösségek érdekeinek bizalmi elven alapuló összehangolására és a nemzet szociális átalakulásának nyugodt mederbe terelésére. A remélt magyar–osztrák perszónalunió pedig a német birodalmi terjeszkedés gátja lehetett volna.

Pethő Sándor Kossuth felé forduló figyelme már a harmincas évek elején megmutatkozott. A nemzetiségi kérdés kezelésében nem Wilsonhoz kell visszatérni, mondja. A nemzeti önrendelkezés wilsoni elveinek spanyolfala mögött kisebbségeket elnyomó agresszív, kicsiny nemzetállamok alakultak. *„Kossuth Lajos a dinasztikus és a monarchikus rendszer pótlása érdekében, eljutva a dunai népek öncélúságának elvéig, a maga konföderációs tervével [...] talán sokkal közelebb jutott a nemzetiségi kérdés Habsburg-koncepciójához, mint azok a magyar államférfiak, akik a kiegyezést létesítették”*, értékeli az emigrációban kidolgozott – s a maga idejében csaknem minden érintett által elutasított – tervet a Dunai Szövetségről. A harmincas évek

Závodszy Géza: A múlt felelőssége (Pethő Sándor Kossuth-képe)

igen sokarcú közszellemének jellemzéséhez egyébként figyelemreméltó adalék, hogy amikor a szélsőséges legitimisták egyike (Deme László a Legitim Királyság 1935. novemberi számában) lekicsinylően írt március 15-ről, és Kossuthról sértő módon nyilatkozott, az országos fölháborodás válságba sodorta a legitimista mozgalmat, noha a vezetők azonnal elhatárolták magukat a cikktől. A szerzőt a bíróság hat hónapi fogházra ítélte a magyar nemzet becsülete ellen irányuló sajtó útján elkövetett vétség miatt.

„Itt áll előttünk az állami és nemzeti függetlenségért való helytállás kegyetlen kötelessége” – szól A magyar társadalomhoz a Magyar Nemzet első számának vezércikke. Vajon a náci imperializmus erőterében, 1939–40-ben, a magyar állam és a magyar nemzet életrajzát melyik lapon üti föl az ebben az életrajzban járatos legitimista hazafi? A beköszöntő cikk mintha a Pesti Hírlap első számának sokat idézett hitvallásából merítené ihletét: „Szellemünk kifejtésének e lap hasábjain nincs más korlátja, mint tulajdon lelkiismeretünk, tehetségünk és meggyőződésünk [...], amely nem retten meg a múltó indulatok örületétől [...].”

A párhuzamot 1848 szeptemberében találja meg. Az első felelős kormány olyan tagjai, mint Széchenyi, Deák, Eötvös, teljesen reménytelennek látták a magára maradt és katonailag fölkészületlen magyarság esélyeit. A vezető magyar politikusok a többé vagy kevésbé megszegyenítő kompromisszumok fokozatain tűnődtek. *„Egy ember maradt csak saját végső elszántságának és a nemzet erejébe vetett hitének csillagokat verdeső szárnyalásával: a nagy órák embere. Kossuth egyedül érezte a pillanat végzetteljességének iszonytató feszültségét” (Célok, erők, lehetőségek).* Később még világosabban beszél. Ha 1938 tavaszáig, az Anschlussig a restaurációs irányzat jelentett reményt a dunai államok összefogására és így a függetlenség megőrzésére – mondja –, akkor *„ma Rákóczi és Kossuth hagyatékából fellüktető intranszigencia jelenti a magyarság számára az élővizek egyedüli forrását”. (Kell-e függetlenségi párt?)*

1939 májusában még inkább átforrósodik Pethő Sándor hangja. Nincsen kétsége afelől, milyen következményekkel járhat, hogy Hegyeshalomnál megjelent a hetvenötmilliós nemzetiszocialista német birodalom. Nem osztozik a magyar politikai osztály ernyedő önfeladásában, s undorral utasítja el a barbár eszmék és indulatok alkalmazkodó befogadását. Vannak helyzetek és alkalmak, amikor a jövőjén csüggő nép inkább vállalja a termopülai sziklák alá temetkezést, mintsem hogy az ellenség által megválasztott pillanatban a vágóhídra cipelt juh tehetetlenségével engedje át

Závodszy Géza: A múlt felelőssége (Pethő Sándor Kossuth-képe)

magát olyan halálnak, amelyből nincs föltámadás. Ismét 1848 ősze a példa, amikor egyedül „Kossuth fejezte ki az idők egész roppant jelentőségét [...] a szegény pírja égett az arcán arra a gondolatra, hogy az ármánynak egy nevetséges satírja egy nemzet felett győzzön”. Úgy cselekedett, mint aki előtt nyitva áll a végzet könyve. Legyőzte a betegséget, s kiütközött az a tulajdonsága, amely a legnagyobb emberek közül is csak keveseknek adatik meg: a növekvő feladatok fokozták a test és a lélek erejét, a gondolkodás energiáját. Kossuth az önvédelem megszervezésének szeptemberi napjaiban emelkedett a legmagasabbra. E csúcstra „a legnagyobb géniuszok is csak az ihlet és a küldetés szerencsés összhangjának tetőpontján emelkedhetnek fel [...], ilyen helyzetekben [...] a gyorsaság és a határozottság elnémítja a félelmet [...] S ez a pillanat mindannyiszor felkísért, valahányszor egy nép úgy érzi, hogy becsülete forog kockán” (A nemzet becsülete).

A Kossuth által oly nagy elszántsággal védelmezett államiság azonban nem az „úri nemzet magántulajdona”, írja a legitimista újságíró és politikus, már Lengyelország megsemmisülése után, a második világháború vérzivatarának előérzetében (A magyar államiság szociális zavarai). Nem bonyolódik a jobboldaliság és a baloldaliság értelmezésének elvont vitáiba. Azon kevesek közé tartozik, akik világosan látják, hogy egy társadalmi igazságtalanságok koloncát hurcoló ország igenis ki van szolgáltatva a náci szellemű szociális demagógia állam- és nemzetromboló hatásának. Ezt úgy fejezi ki, hogy a magyar országhatárok a német és a szláv (szovjet) nagyhatalom közé szorulva „nemcsak horizontális, hanem vertikális” – azaz a társadalom szerkezetét mákonnyal roncsoló – hatások alatt is állanak. Magyarország helyzete 1940 elején hasonló ahhoz, amilyen 1848 márciusában és szeptemberében volt. „Kossuth azért hajthatta végre a magyar évezred legnagyobb csodáját, mert a politikai szabadságharcot a jobbágyfelszabadítással készítette elő”. E cselekedete által „a magyar államélet kezesévé avatta fajunk rezervoárját, a fekete barázdák népét, s a szegények kenyérévé is tette a magyar függetlenségi gondolatot”. A földtulajdonviszonyok igazságos rendezése a kossuthi idők nagyvonalúságát, merészségét és sürgősségét követeli (Szociális honvédelem).

Pethő Sándor az 1918/19-es összeomlást követően gondosan jegyzetelt könyvet szentelt annak bizonyítására, hogy 1848–49-ben a magyar polgári forradalom és szabadságharc a Nyugat oldalán állt, a küzdelem az Angliában és Franciaországban vallott eszményekért, az ott megvalósított intézményekért folyt,

Závodszy Géza: A múlt felelőssége (Pethő Sándor Kossuth-képe)

míg a Versailles-ban megjutalmazott nemzetek a Nyugat ellenfeleinek, a reakciónak a szövetségesei voltak (*Magyarország és az Entente-hatalmak 1848–49-ben*). A *Wilson és Roosevelt* című vezércikkben viszont nem kevesebbet állít, mint hogy a népek önrendelkezési joga, amelyet az általa nemes egyszerűséggel agyalágyultnak nevezett Wilson hirdetett meg, de eltorzított és elárult, „*még Amerikában is inkább Kossuth Lajos-i, mintsem jeffersoni gondolat*”. Ha Wilson roppant tudatlanságával és szellemi gyökértelenségével nem forgatja ki a Kossuth Lajos-i eszmét természetjogi és történelmi beágyazottságából, „*ma nem tartanánk Európában ott, ahol vagyunk, s Rooseveltnek nem kellene mozgósítania az amerikai közvéleményt az angolszász államélet közös [demokratikus] alapelveinek féltése miatt*”.

A tétel alátámasztására, a német–angolszász ellentéteknek immár a világháborús küszöböt elért feszültsége pillanatában, a Magyar Nemzet főszerkesztője hosszan idézi Kossuth Lajosnak 1851. december 14-én New Yorkban a sajtó képviselői előtt tartott beszédét. A nemzet fogalmának azonos értelmezése, a despotizmustól való közös irtózás ismeretében – fűzi hozzá – nem meglepő, hogy a szent-szövetségi rendszerrel élethalálharcba bocsátkozó Magyarországra a távoli Washingtonban figyeltek föl először, és követet küldtek azzal a fölhatalmazással, hogy amennyiben Magyarország képes függetlenségét megőrizni, az Egyesült Államok lesz az első, amely azt elismeri. 1852. január 7-én, az amerikai kongresszus két háza előtt „*a magyar szabadság nagy hajótöröttje*” – Kossuth – „*szelleme, megittasodva a pillanat irtózatosságtól, olyan szavakkal formulázta meg az amerikai nemzet hivatástudatát [...], hogy az amerikai közvélemény az ő fogalmazásából ébredt valóságos tudatára a maga világtörténelmi szerepének*”. Magyarország tehát – Lincoln magyar hőseit nem is említve – nem mint szerény, alázatos kérelmező, hanem mint régi kötelezvényeit aranyra váltó nemzettárs fogadja az amerikai békeajánlatot és a washingtoni Capitolium új igazságosztását – ha valódi helyét és érdekeit fölismeri. A történelmi egyidejűség kedvéért említsük meg: a fenti vezércikk egyazon számban, együtt jelent meg Horthy Miklós kormányzó hadparancsával, amelyet a Kárpátalját visszafoglaló honvédelakulatokhoz intézett.

A második világháború kitörését követően az egyelőre semleges Magyarország számára Pethő Sándor háromrészes nagy tanulmányban vonja meg a dualizmus kori pártharcok mérlegét (*A múlt felelőssége*). Nem fukarkodik sem a hatvanhetes ortodoxia, sem a negyvennyolcasok meddő közjogi küzdelmeinek bírálataival. 1940

Závodszy Géza: A múlt felelőssége (Pethő Sándor Kossuth-képe)

februárjában, a mestereinek tekintett ifj. Andrássy Gyula és Apponyi Albert kritikus mellőzésével, mégis a negyvennyolcas Ugron Gábor szellemi örökségét idézi meg. Ugron bevonult a delegációba (a közös, kül- és hadügyet felügyelő magyar és osztrák parlamenti küldöttségbe), de nem fogadta el, hogy a hármasszövetségben elenyészik a függetlenségi irányzat. Mélázzunk el kissé azon, mekkora erkölcsi és fizikai bátorságra volt szükség ahhoz, hogy a brit–francia–német hadiállapot idején valaki a magyarság létérdekeinek biztosítékát a nyugati hatalmakkal létesített baráti viszonyban hirdesse meg! Ugron Gábor ugyanis – írja Pethő – *„vállalta és hirdette Rákóczi és Kossuth külpolitikáját, vagyis a függetlenségi irányzatnak azt a változatlan érvényességű tanát, hogy a magyar nemzetnek a nyugati hatalmak felé kell tájékozódnia, a közösügyes rendszer külpolitikai oltalmát jelentő hármasszövetséggel szemben”*. Ugronnak azonban belpolitikai programja is visszatér 1848 eredeti örökségéhez. Az ő mondataival ismétli meg Pethő, hogy *„az igazi függetlenség csak akkor valósulhat meg, ha a [függetlenségi] párt fenntartás nélkül magáévá teszi Kossuth Lajos demokráciáját és népjóléti politikáját [...] az ország csak a politikai demokrácián keresztül juthat el a gazdasági demokráciához s a nagy magyar néptömegek szociális felszabadításához.”*

Messziről indultunk, s mondtuk, hogy a Magyar Köztársaságnak nincs republikánus hagyománya. A Magyar Köztársaságnak, a több mint ezer éves magyar államnak van viszont szabadsághagyománya. Szabadságlevelekben és közjogi hagyományokban foglalt alkotmánya, amely nélkül nem létezik független nemzet, s amelynek védelmében a szabadságháborúban vér is omlott bőven. 1848 az akkor már évszázadok hosszú sora óta a nemesi nemzetet jelképező Szent Korona tagjai közé emelt minden magyar állampolgárt (s ha nem tévedünk: mindenkit, aki a magyarsággal sorsközösséget érez, vállal). Kellő történelmi alappal mondja ki tehát a 2000. évi első törvény preambuluma, hogy az országcímerre visszakerült Szent Korona a magyar állam folytonosságát és függetlenségét testesíti meg. Tegyük hozzá: és a magyar nemzet egységét.

A történészek nem teremtik, csak leírják, elemzik a nemzeti kultuszokat. E sorok történész írója azon eretnekek közé tartozik, akik azt vallják: a nemzet életében megvan a helye az ünnepi pillanatokban fölidézett, sorsfordulókhoz kapcsolódó kultuszoknak, amelyek végül is ugyanúgy a közösség alkotásai, mint maga a történelem. Csak arra kéri az egykori jobbágyok dédunokáit, ne feledjék, a Szent Korona jelképességét hordozó magyar nemzet és állam (ma: a Magyar

Závodszy Géza: A múlt felelőssége (Pethő Sándor Kossuth-képe)

Köztársaság) megtartó hagyományai között – ha az évszámok nyelvén beszélünk – az Úr 1000. esztendejét követi az 1848. esztendő. A múlt örökségével felelősen kell gazdálkodni. Ezért vettem kölcsön az 1940-ben Rákóczit, Kossuthot megidéző Habsburg-legitimista Pethő Sándor egyik utolsó írásának címét.